

**Ж. БАЛАСАГЫН атындагы  
КЫРГЫЗ УЛУТТУК УНИВЕРСИТЕТИ**

**К. КАРАСАЕВ атындагы  
БИШКЕК МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ**

**Д 10.22.644 ДИССЕРТАЦИЯЛЫК КЕҢЕШИ**

Кол жазма укугунда  
УДК: 821.581:82-3(575.2)(043.3)

**МАМБЕТАЛИЕВА САТКЫН ЧОЛПОНКУЛОНА**

**КЫТАЙ ЖОМОКТОРУН КЫРГЫЗ ТИЛИНЕ КОТОРУУДАГЫ  
ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ**

10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил  
илими

Филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу  
үчүн жазылган диссертациянын

**АВТОРЕФЕРАТЫ**

**Бишкек – 2023**

Диссертациялык иш К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин кыргыз жана түрк тилдеринин теориясы кафедрасында аткарылды.

**Илимий жетекчи:**

**Караева Зина**

филология илимдеринин доктору, профессор,  
«Кыргызстан эл аралык университети» окуу-  
илимий-өндүрүштүк комплексинин филология  
кафедрасынын башчысы

**Расмий оппоненттер:**

**Нарынбаева Бактыгүл Борбиевна**

филология илимдеринин доктору, доцент,  
Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук  
университетинин кытай тили жана адабияты  
кафедрасынын профессору

**Тургунбаева Бактыгуль Жээнмырзаевна**

филология илимдеринин кандидаты, Ош  
мамлекеттик университетинин англис тилинин  
фонетикасы жана грамматикасы кафедрасынын  
доценти

**Жетектөөчү мекеме:**

Кыргыз-Түрк “Манас” университетинин  
Гуманитардык факультетинин филология бөлүмү  
(720044, Бишкек шаары, Жал кичи району, Тыналиев  
көчөсү, 30-43)

Диссертациялык иш 2023-жылдын 31-майында саат 14.00дө  
Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети жана К. Карасаев  
атындагы Бишкек мамлекеттик университетине караштуу филология  
илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын коргоо боюнча  
түзүлгөн Д 10.22.644 диссертациялык кеңештин жыйынында корголот.  
Дареги: Бишкек ш., Фрунзе көч., 547. Коргоонун онлайн трансляциясынын  
идентификациялык коду: <https://vc1.vak.kg/b/102-tnx-0sb-9mu>

Диссертация менен Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук  
университетинин (720033, Бишкек ш., Фрунзе көч., 547) жана К. Карасаев  
атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин (720040, Бишкек ш.,  
Ч. Айтматов проспекти, 27) илимий китепканаларынан таанышууга болот.

Автореферат 2023-жылдын 29-апрелинде жөнөтүлдү.

**Диссертациялык кеңештин**

**окумуштуу катчысы, ф.и.к., доцент**



**Каратаева С. К.**

## **ИЗИЛДӨӨНҮН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ**

**Диссертациянын темасынын актуалдуулугу.** Коомдун өнүгүшүнүн азыркы этабында эл аралык мамилелер жана экономика, илим жана маданият чөйрөсүндөгү кызматташтык кеңейүүдө. Аны менен бирге котормонун маданияттагы, коомдук өнүгүштөгү ролу жана анын сапатына болгон талап кыйла жогорулады. Котормо ар башка тилдерди, ар башка маданияттарды ар тараптуу жакындаштырууда чоң мааниге ээ. Мазмуну да, формасы жагынан да төп келе тургандай түп нусканын бүтүндүгүн толугу менен башка тилдин каражаттары аркылуу кайра жаратуу милдеттерин жүзөгө ашыруу, буга жетүү үчүн котормочу, биринчиден, ошол бүтүндүктүн структурасын мыкты түшүнүүсү, экинчиден, котормонун техникалык ыкмаларын жакшы өздөштүрүүсү зарыл. Тили башка элдерди байланыштыруу максатындагы социалдык кызматты аткаруу менен, котормо элдин маданиятынын жана адабиятынын өнүгүшүнө, ар тараптуу карым-катнаштын өнүгүшүнө шарт түзөт. Ал эми жомок – фольклордогу информациялык мазмуну, жанрлардын эстетикалык жана тарбиялык таасиринин күчү жагынан эң кызыктуу чыгарма.

Бир тилден экинчи бир тилге жомокторду которуу аркылуу башка элдин тилдик жана дүйнө таанымдык өзгөчөлүгүн таанууга болот. Анткени жомоктор аркылуу берилген улуттун маданияты өзүнө тиешелүү өзгөчөлүктөрү бар, адамдагы, материалдык, руханий ишмердүүлүктүн, социалдык-тарыхый, эстетикалык, моралдык нормалардын, баалуулуктардын натыйжасы болуп саналат. Мына ушуга байланыштуу бул илимий иште кытай эл жомокторунун кыргыз тилине которулушу жана андагы тилдик каражаттар, эки элдин дүйнө таанымынын чагылдырылышын талдоого арналгандыгы менен **актуалдуу** болуп саналат.

**Диссертациялык иштин илимий-изилдөө иштеринин тематикалык планы менен байланышы.** Изилдөө иши К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин кыргыз жана түрк тилдеринин теориясы кафедрасынын илимий-методикалык изилдөө иштери менен байланышкан.

**Изилдөөнүн максаты** - кытай жомокторунун кыргыз тилине которууда тил каражаттарынын өзгөчөлүктөрүн аныктоо, лингвистикалык жана экстралингвистикалык релеванттуулуктарын белгилөө.

Изилдөөнүн максаты төмөнкүдөй **милдеттерди** чечүүнү талап кылды:

- кытай жомокторунун кыргыз тилине котормосун илимий-теориялык, методологиялык, методикалык жактан иликтөө;
- кытай жомокторун кыргыз тилине которуудагы ыкмаларды мүнөздөп берүү;

– кытай жомокторун кыргыз тилине которууда түп нусканын адекваттуулугун сактоо үчүн лингвистикалык жана экстралингвистикалык релеванттуулуктарын табуу;

– кытай жомокторун кыргыз тилине которууда эки маданиятка тиешелүү болгон дүйнө сүрөтүнүн окшош жана окшош эмес тилдик каражаттарды түрдүү деңгээлде салыштырып талдоо.

#### **Изилдөөнүн илимий жаңылыгы:**

1. Кытай жомокторун кыргыз тилине которуунун адекваттуулугуна жетишүү үчүн лингвистикалык жана экстралингвистикалык релеванттуулукту белгилениши;

2. Кытай жомокторундагы сөздөрдүн семантикалык структураларын иликтөөсү жана моделдештирүүсү;

3. Изилдөөдө кытай жомокторунун жана анын котормолорунун лингвистикалык, семантикалык, семиотикалык өзгөчөлүктөрү менен бирге тилдердеги айырмачылыктары жана окшоштуктары, аларды которуудагы кыйынчылыктары көрсөтүлүп, айрым бир тилдик универсалийлердин аныкталышы.

**Алынган натыйжалардын практикалык маанилүүлүгү.** Илимий изилдөөбүздүн натыйжалары кытай таануу бөлүмүндө кытай тили, котормо сабактарынын семинарларында, кытай тил илимин үйрөтүүдөгү практикалык сабактарда окуу материалы катары кеңири колдонулат.

#### **Коргоого коюлуучу негизги жоболор:**

1. Кытай жомокторун которуудагы адекваттуулукту сактоодо тектеш эмес тилдердеги каражаттардын формалдык, семантикалык жана семиотикалык структуралары түрдүү мүнөзгө ээ.

2. Кытай жомокторунун текстиндеги лингвистикалык каражаттарды кыргыз тилине которууда фонетика-фонологиялык, морфологиялык, лексикалык, синтаксистик жана тексттик деңгээлдеги түрдүү трансформациялар колдонулат.

3. Тектеш эмес тилдик каражаттарды которууда экстралингвистикалык релеванттуулуктарынын, б.а., маданий, психологиялык, топологиялык, тарыхый, эстетикалык, прагматикалык, социалдык, семиотикалык, когнитивдик релеванттуулуктун ролдору чоң.

4. Кытай тилиндеги жомокторду кыргыз тилине которууда улуттук жана маданий өзгөчөлүктөргө байланышкан өзгөчө тилдик каражаттар бар.

5. Жомокторду которуу көркөм котормодо өзгөчө орунду ээлейт, мындай тексттерди которуу, үйрөнүү, изилдөө улуттун географиялык чөйрөсүн, жашоо образын, руханий байлыгын, аң-сезимин, дүйнө тутумун, бири-бири менен болгон мамилесин толук изилдөөгө шарт түзөт.

**Издөнүүчүнүн жеке салымы.** Кытай эл жомокторун кыргыз тилине которуудагы теориялык жана практикалык маселелери, котормо ыкмалары, жомоктор аркылуу эки улуттун маданиятындагы жана дүйнө таанымындагы өзгөчөлүктөрү тилдик каражаттар аркылуу аныкталышын издөнүүчүнүн жеке салымы катары саноого болот.

**Диссертациянын натыйжаларынын апробацияланышы.** Иштин негизги жоболору жана жыйынтыктары боюнча БМУнун кыргыз жана түрк тилдеринин теориясы кафедрасынын кеңешмелеринде, “Кыргызстанда билим берүү системасынын глобалдашуусу”, “21-кылымда КМШ мамлекеттеринин тилдеринин жана маданияттарынын диалогу”, “Маданияттар аралык диалогдун кепилдиги катары чет элдин маданиятын таануу” конференцияларында издөнүүчү тарабынан илимий баяндамалар жасалып, талкууланган.

**Диссертациянын жыйынтыктарынын толук жарыяланышы.** Изилдөөнүн жүрүшүндө кыргыз жана кытай тилдеринде кытай жомокторун кыргыз тилине которуудагы өзгөчөлүктөр илимий негизде аныкталды. Диссертациялык изилдөөнүн натыйжаларын толук чагылдырган КР УАК тарабынан диссертациялардын материалдарын жарыялоо үчүн сунушталган илимий басылмаларда 14 илимий макала, анын ичинен импакт-фактору 0,1ден кем эмес журналдарда 5 илимий макала жарыяланган.

**Диссертациянын көлөмү жана түзүлүшү.** Иш киришүүдөн, үч баптан, баптар боюнча жыйынтыктардан, жалпы корутундудан, пайдаланылган адабияттардын тизмесинен турат. Иштин көлөмү – 184 бет.

## **ИЗИЛДӨӨНҮН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ**

Изилдөөнүн негизги мазмуну диссертациялык иште коюлган милдеттердин аткарылыш ырааттуулугуна шайкеш келет. Киришүүдө теманын актуалдуулугу, максаты жана милдеттери, илимий жаңылыгы, коргоого коюлуучу жоболор, иштин илимий-практикалык мааниси, апробацияланышы жөнүндө маалыматтар берилди.

Иштин I бабы «**Котормо таануу илиминин негизги маселелери**» деп аталат. Анда котормо таануу илиминин калыптанышы, котормо ыкмалары, кытай тилиндеги тексттерди которуунун теориялык өзгөчөлүктөрү жана котормонун өнүгүү этаптары теориялык жактан терең изилденип, тиешелүү жыйынтыктар чыгарылган.

**1.1. Котормо таануу илиминин калыптанышы.** XX кылымдын башында орус классиктеринин чыгармалары кыргыз тилине активдүү которулса, У. Шекспирдин “Отелло”, “Гамлет” сыяктуу чыгармалары орус тилине которулган варианттарынан кыргыз тилине которулган. Кыргыздын белгилүү котормочулары К. Маликов, О. Орозбаев, С. Бектурсунов,

К. Баялинов, Г. Шүкүрбеков, Т. Үмөталиев, А. Осмоновдор 1950-жылдары А. Пушкин, М. Лермонтов, И. Тургенев акын-жазуучулардын чыгармаларын кыргыз тилине которушкан.

1990-жылдардан тартып, кыргыз классикалары башка тилдерге активдүү түрдө которула баштайт. Ч. Айтматовдун дээрлик бардык чыгармалары англис тилине жана дүйнөнүн 105 тилине которулган. Англис тилине Т. Касымбековдун “Сынган кылычы”, Т. Шүкүрбековдун кээ бир балдарга арналган чыгармалары да которулган.

**1.1.1. Котормонун түрлөрү.** Котормодо тексттин аткарылышынын формасы боюнча да, которулуп жаткан материалдын мүнөзү боюнча да бири-биринен айырмаланган бир катар конкреттүү түрлөрү белгилүү:

1. Жазма котормо. Бул котормонун эң кеңири таралган түрлөрүнүн бири жана анын ичинде айрым түрчөлөрдү да которулуп жаткан тексттин мүнөзүнө жараша айырмалоого болот. Мисалы, А. В. Федоров жазма котормонун төмөнкүдөй түрлөрүн бөлүп көрсөтөт: а) гезиттик-маалыматтык, документалдык жана атайын илимий тексттерди которуу; б) коомдук-саясий адабияттарды, публицистиканы жана чечендик өнөрлөрдүн материалдарын которуу; в) көркөм адабияттарды которуу [Бархударов, 2010: 28].

2. Оозеки котормонун эки түрү белгилүү: ырааттуу жана синхрондук котормо. Ырааттуу котормодо тилмеч сүйлөөчү сөзүнүн айрым бир бөлүгүн сүйлөп бүткөндөн кийин аны которо баштайт. Ал эми синхрондук котормо ырааттуу котормодон бир кыйла татаал болот, бул котормочу сүйлөөчүнүн сөзүн тыңдоо менен бир эле учурда которуп турат. Мындай котормо атайын техникалар менен жабдыкталган кабинаны талап кылат.

**1.1.2. Которуу ишмердигин коштогон факторлор жана релеванттуулук.** Биз котормонун экстралингвистикалык релеванттуулугун 3. Караева [Караева, 2006: 27] тарабынан иштелип чыккан лингвопоэтикалык котормо категорияларынын негизинде көрсөтөбүз. Биздин илимий ишибизде релеванттуулуктун сегиз түрү каралды, алар: маданий, психологиялык, тарыхый, эстетикалык, прагматикалык, социалдык, семиотикалык, когнитивдик релеванттуулуктар.

**1.2. Кытайда котормо ишмердүүлүгүнүн жаралуу жана калыптануу тарыхы.** Кытай тилиндеги котормо тарыхы буддисттердин ыйык китептерин которуу менен башталып дээрлик 2000 жылдык тарыхка ээ. Кытай котормо теориясынын өнүгүү тарыхын төрт этапка бөлүп карасак болот:

1-этап. Будда жазмаларынын биринчи котормосу Чыгыш Хань династиясынан Тан жана Сун династияларына чейин жүргүзүүдөн башталат. Цзинь династиясынын атактуу котормочусу Ан Шигао: «Дүйнө ыйык

жазууларга бай, мындай жазууларды которууда текстти кооздоого мүмкүн эмес”.

2-этап. Цин династиясынын алгачкы мезгилиндеги батыш илимпоздорунун илимий-техникалык эмгектеринин котормосу, ошондой эле кытай классиктеринин чыгармаларынын батыш котормочулар тарабынан которулушу кытай котормосунун тарыхындагы экинчи этап катары белгиленет.

3-этап. 1919-жылы Цин династиясындагы “4-май” кыймылына чейин Батыштын саясий, философиялык жана адабий чыгармаларынын которулушу. Кытай котормочусу Цин Линшу жана анын кызматташтары 160тан ашык адабий чыгармаларды которгон, алардын ичинен эң белгилүүлөрү “Париждеги Травиата окуясы”, “Кара кул бейишке чакырат”, «Кекчил принц» ж.б..

4-этап. 1949-жылы “Жаңы Кытай” негизделгенден кийин, көптөгөн улуу котормочулардын изилдөөлөрү жана практикасынан кийин Кытайда котормо теориясынын уникалдуу системасы кыйла калыптанган.

Заманбап Кытай котормочуларынын өкүлү Сюй Юанчун (1921-2021) көптөгөн көркөм чыгармаларды кытай тилине, ал эми кытай тилиндеги көркөм чыгармаларды француз жана англис тилдерине которгон. Анын бай жана кыраакы котормо теориялары төмөнкүчө чагылдырып берилген: 1. Поэтикалык котормодогу “үч сулуу” теориясы (мааниси, айтылышы жана формасы жагынан кооз); 2. Поэзияны которууда “үчтүк” теориясы (бил, сүй жана ырахат ал); 3. Кытайдын артыкчылыктарын толук ачуу теориясы; 4. Кытай поэзиясындагы мүчүлүштүктөрдү котормодо оңдоп, түзөө жана жоюу теориясы. Кошумчалай кетсек, ал биринчилерден болуп «котормолор түп нуска тексттен да көркөм, түп нускадан да жагымдуу болуусу шарт» деп белгилеген.

Кытай котормочу-окумуштуусу Чжан Цзин (1967) котормо түп нускадагы текстин эстетикалык күчүн мыкты деңгээлде сакталып которулушу – «көркөм котормонун эң жогорку абалы» жана «илимий котормо нормасы» деп эсептейт. Котормодо которуп жаткан тилдин маданиятынын өзгөчөлүктөрүн да билүү принциби; жакшы ой жүгүртүү принциби; көркөмдүүлүк-чеберчилик принциби керектелет. Үч принцип тең өз ара камтылган жана ажыратылбаган биримдикти түзөт деп белгилеген.

**1.3. Кытай жомокторун которуулуу тарыхынан.** Кытай жомокторунун орус тилине которулуп чыгарылган жыйнактарынын ичинен баалуу эмгектер катары төмөнкүлөрдү белгилеп кетебиз: “Жашыл атчан чабандес”. Кытай жомоктору, уламыштары, тамсилдери (котормо С. Е. Кожевниковго таандык. –Новосибирск, 1967); “Кытай элдеринин жомоктору” (котормо М. Черкосиваныкы, –М, 1961); “Көзгө көрүнбөс чөп”,

“Кытай эл жомогу” (которгон Ю. Осипов, –Ленинград, 1961); “Кытай эл жомоктору” (которгон Б. Рифтин, –М, 1996), “Кытай жомоктору” (котормо Б. Рифтинге таандык, –Екатеринбург, 2007), “Кытай жомоктору. Улуттук майрамдардын келип чыгышы” (котормо А. Терещенконуку, –М, 2019).

2021-жылы Р. Отунбаеванын фонду кытай эл жомокторунун сериясын басып чыгарган. Ушул эле жылы «Кытай балдар адабиятына саякат» аталыштагы «Чыгыш адабияты жана искусствосу» басма компаниясы тарабынан «Малан гүлү», «Чаң Энин айга көтөрүлүшү», «Ма Лиандын сыйкырдуу кыл калеми», «Хоу Инин күндү атышы», “Чычкандын кызын күйөөгө бериши” жомоктору кыргыз тилине мыкты деңгээлде которулуп, басылып чыккан. Кытай тилинен кыргыз тилине которгон Темиркан кызы А.

Иштин II бабы **«Кытай жомокторун жана аларды которууну изилдөөнүн методологиясы жана методикасы»** деп аталат. Мында котормонун методологиясы жана методдору талданып, жомок текстин которуудагы колдонулган котормо ыкмалары, жомок текстин которуудагы тилдик жана маданий өзгөчөлүктөр чагылдырылган.

**Илимий иштин объектиси** – кытай жомокторунун кыргыз тилиндеги котормосу болуп саналат.

**Изилдөөнүн предметин** кытай жомокторун кыргыз тилине которуудагы тилдик өзгөчөлүктөр, эквиваленттүүлүк, адекваттуулук маселелер түзөт.

Изилдөөнүн **материалдары** катары кытай жомокторунун кыргыз тилиндеги котормолору, жомок текстин которуу маселесине арналган илимий иштер, изилдөөлөр түздү.

**2.1. Изилдөөнүн методологиясы жана методдору.** Биздин ишибизде илимий методологиялык негиз катары көркөм котормодо орду бар кытай котормочусу Сюй Юанчундун көркөм котормодогу “үч сулуу” теориясы, Чжан Цзиндин котормодогу үч принциби, орус котормочу-синологу Б. Л. Рифтиндин кытай жомокторун которуудагы форенизация стратегиясын колдонуу боюнча тажрыйбасы, Л. Л. Нелюбиндин котормодогу “адаптация” түшүнүгү, кыргыз котормочу-окумуштуусу З. Караеванын экстралингвистикалык релеванттуулуктары жөнүндөгү илимий эмгектери, Д. Кенжебаевдин котормонун бирдиги боюнча изилдеген илимий иштери негиз боло алды.

Көркөм котормодо жомок текстинин тилин, тексттеги эстетикалык таасир этүүчү ыкмаларды иликтөөнү О. С. Ахманова жана анын шакирттери А. А. Липгарт, М. Э. Коңурбаев изилдешкен, жыйынтыгында лингвопоэтикалык изилдөөнүн методдорун иштеп чыгышкан. Биздин илимий ишибизде лингвопоэтикалык анализ колдонулуп, аталган окумуштуулардын илимий эмгектерине да методологиялык негиз катары таянабыз.



**Кытай жомокторунун котормолорун изилдөөнүн методдору.** Кытай жомокторун жана алардын котормосун изилдөөнүн методикасы катары компоненттик, контрастивдик, дескриптивдик, концептуалдык талдоо, лингвопоэтикалык ыкманы колдонуу менен которуудагы тилдин экстралингвистикалык релеванттуулуктары эске алынды.

**2.2. Котормодогу трансформациялык амалдар.** Көркөм чыгармаларды кыргыз тилине которууда конкреттештирүү, сүйлөм мүчөлөрүн түшүрүп салуу, транскрипция, транслитерация жана кошумчалоо ыкмалары гана колдонулбастан, контексттик алмаштыруу жана котормо тилинде аналог издөө ыкмаларын да колдонуу кыргыз окурмандары үчүн текстти түшүнүүгө жеңилдик жаратат.

**2.2.1. Жомокторду которуудагы негизги котормо ыкмалары.** Кытай жомокторунун текстиндеги лингвистикалык каражаттарды кыргыз тилине которууда түрдүү трансформациялар колдонулат. Белгилүү болгондой, трансформация өз ичинен лексикалык жана грамматикалык трансформация болуп бөлүнөт.

Кытай тили менен кыргыз тили тектеш эмес тилдерден болгондуктан котормодо кээ бир түшүнүктөрдү берүүдө **конкреттештирүү** ыкмасын колдонууга болот. Мисалы, Темиркан к. А. которгон жомокто: 从前，有个孩子名字叫马良 (Cóng qián, yǒu gè hái zi míng zi jiào Mǎ liáng) → Илгери Ма Лианг аттуу **бала** болгон экен [Ма Лиандын сыйкырдуу калеми, 2019: 2].

Жомок текстин которууда сүйлөм ичинде мүчөлөрдүн бири **түшүрүп же алып салуу ыкмасы** да кеңири колдонулат: 他从小喜欢学画 (Tā cóng xiǎo xǐ huān xué huà) → деген сүйлөм сөзмө-сөз которулганда — “*Ал бала кезинен эле сүрөт тартууну үйрөнгөндү жакшы көрөт*” болот. Адекваттуу котормосу: *Ал сүрөт тартканды жакшы көрөт* [Ма Лиандын сыйкырдуу калеми, 2019: 2].

**2.2.2. Эквивалентсиз лексика жана аны которуунун теориялык моделдери.** Эквивалентсиз лексика – тилдин лексикасынын бир бөлүгүн түзгөн, улуттук-маданий өзгөчөлүктөрү менен мүнөздөлгөн жана бир этникалык (маданий) коомчулукка гана мүнөздүү болгон, башка коомдо кездешпеген түшүнүктөр. Реалий сөздөрдү үч топко бөлүп көрсөтүүгө болот: географиялык, этнографиялык, коомдук-саясий реалийлер.

**2.3. Жомок текстин которуудагы тилдик жана маданий өзгөчөлүктөр**

Б. Рифтин кытай жомокторун орус тилине которуп, аларды которуу процессиндеги лингвистикалык өзгөчөлүктөргө да анализ жүргүзгөн [Рифтин, 1972]. Эгерде Б. Рифтиндин котормочулук стратегияларына жана трансформацияларына көңүл бурсак, котормодон кошумчалоо, толуктоо ыкмаларын байкай алабыз. Натыйжада түп нуска текст котормо тексттен

көлөмү жактан кыска болуп калган. Ошону менен бирге Б. Л. Рифтин орус окурманын кытай маданияты менен тааныштыруу максатында форенизация стратегиясын абдан көп колдонгон.

Кытай жомокторунун тексттеринин котормолору лексикалык бирдиктердин максималдуу дал келүү принцибинин жана синтаксистик конструкциялардын параллелдүүлүгүнүн принцибинде аткарылышы мүмкүн эмес. Бул кытай тили менен кыргыз тилдеринин ортосундагы типологиялык айырмачылыктарга байланыштуу тилдердин лексикасынын өзгөчөлүгүнөн да, синтаксистин оригиналдуулугунан да көрүнүп турат.

**«Кытай жомокторуна жана алардын котормолоруна лингвопоэтикалык анализ»** деп аталган 3-бапта кытай жомокторунун котормолоруна лингвопоэтикалык анализди ыкма катары пайдаланды.

О. С. Ахманованын мектебинин түшүнүгүндөгү “лингвопоэтика”: 1) лингвистикалык анализ; 2) стилистикалык анализ; 3) адабий анализ; 4) семиотикалык анализден турат. Ал эми лингвистикалык багытта иликтөө иштери тилдик каражаттарды: 1) фонетика-фонологиялык; 2) морфологиялык; 3) лексикалык; 4) синтаксистик деңгээлдерде анализдөөнү талап кылат. Бирок адекваттуулукка жетишүүчү дагы бир маанилүү фактор – бул профессор З. Караеванын илимий иштеринде көрсөтүлгөндөй экстралингвистикалык релеванттуулуктарды билүү болуп саналат.

**3.1. Кытай жомокторундагы фонетика-фонологиялык каражаттар, жана алардын которулушу.** Кытай жомокторун которууда бизге кездешкен “wēn” муунун карасак: 溫 wēn мууну биринчи тондо берилсе – “жылытуу” деп которулат, 闻 wén мууну экинчи тон менен берилсе – жыттоо, 吻 wěn үчүнчү тондо – “өбүү”, ал эми ушул эле 问 wèn мууну төртүнчү тон менен айтылса – “суроо” деп которулат.

**3.2. Кытай жомокторун кыргыз тилине которууда морфологиялык каражаттардын туюндурулушу.** Кытай тилинде кыргыз тилинин морфологиясына салыштырмалуу өлчөм сөздөр сөз түркүмдөр системасына кирет. Кытай тилинде модалдык сөздөр жок, бирок модалдык этиштер бар. Ал эми кыргыз тилинде модалдык этиштер жок. Мисалы, кыргыз тилинде: «бир феникс/зымырык куш», кытай тилинде сан атоочтон кийин өлчөм сөзү сөзсүз түрдө колдонулат:

**Таблица 3.1 – Өлчөм сөздөр**

皇帝叫他画一只凤，它却花了一只大鸟鸦 huángdì jiào tā huà yī zhǐ fēng, tā què huāle yī zhǐ dà niǎo yā.	Падыша феникс тарт десе, ал кара карга тартат [Ма Лиандын сыйкырдуу кыл калеми, 2019: 14].
只 zhǐ – жаныбарлар үчүн колдонулган өлчөм сөз	

Сүйлөмдөгү айтылып жаткан каарман айым же эркек экенин

лексикалык каражаттардын жардамы менен түшүндүрүлөт, мисалы: 女王 nǚwáng “ханыша” сөзүндө 女 nǚ - “аял/айым” деген сөз кошулуп, айтылган сөз аял заты жөнүндө болуп жатканынан кабар берет. Кытай жомокторунда 女 nǚ менен берилген образдар арбын кездешет. Мисалы: 女子 nǚzǐ – бөбөк (кыз), 仙女 xiānnǚ *периште*, 女神 nǚshén *ыйык рух айым, кудай айым*, 女娲 nǚwā *демиург айым*, 女鬼 nǚguǐ *азезил аял*, 妖神 yāoshén *жин-шайтан аял*. Мисалы:

**Таблица 3.2 – 女 nǚ – аял/айым**

嫦娥非常放心，她本是女神 Cháng'é fēicháng fàngxīn, tā běn shì nǚshén.	Чаң Э өзү кудай болсо да, эми асман сарайына бара албаганына кайгырат [Чаң Энин айга көтөрүлүшү, 2019: 3].
女神 nǚshén – периште (ыйык рух айым, кудай айым) N+N=女 nǚ+神 shén–айым+кудай	

Бул кыргыз тилиндеги изафет кубулушуна туура келет, мисалы: Бөбөк кыз = N+N; Азезил+аял = N+N

**3.3. Кытай жомокторундагы лексикалык каражаттардын кыргыз тилине которулуу өзгөчөлүктөрү.** Кытай тилинде бир нече морфемаларды бириктирүү ыкмасы менен түзүлгөн сөздөрдүн тобу эң көп. Мындай композиция кытай сөз жасоо тутумунда үстөмдүк абалды ээлейт. Мисалы “Күндү кубалаган Куафу” жомогунан үзүндү алсак: 洛阳所有的树木庄稼和房子都被烧成了灰烬，森林也着火了，剩余的人们和动物，东西四下流窜，发疯似地寻找可以躲避灾难的地方 **Luòyáng suǒyǒu de shùmù zhuāngjià hé fángzi dōu bèi shāo chéngle huījìn, sēnlín yě zháohuǒle, shèngyú de rénmen hé dòngwù, dōngxī sì xià liúcuàn, fāfēng shì de xúnzhǎo kěyǐ duǒbì zāinàn dì dìfāng** - **Ляонандагы бардык бак-дарактар, эгиндер, үйлөр өрттөнүп, адамдар жана жаныбарлар табигый кырсыктан кутула турган жерди издеп, ары-бери чуркашты.**

Бул сүйлөмдөгү 树木 shùmù сөзү *бак-дарактар* деп которулат, кыргыз тилиндеги «бак-дарак» деген сөзүндөй эле, кытай тилинде да 树 shù бак, 木 mù дарак деп которулат. Демек кытай тилиндеги татаал сөз кыргыз тилине да татаал сөз болуп которулган. Бул изоморфтук кубулуш болуп эсептелинет.

Котормодогу “Лоян” сөзү жердин аталышы болгондуктан, транслитерация колдонулуп которулду, сүйлөмдө 四下 sìxià жана 流窜 liúcuàn экөө тең *ары-бери* деген маанини билдирет, котормодо мааниси жагынан семантикалык кайталоо болбосун үчүн 四下 sìxià компоненти *калтырылып* кетилген.

东西 dōngxī сөзү абстрактуу мааниге ээ, иш жүзүндө зат атооч,

ошондуктан конкреттештирүү жолу менен кийим, нерсе, предмет, чыгыш-батыш ж.б. болуп которулат. Мисалы, Темиркан к. А. «Малан гүлү» аттуу жомогундагы: “这么多东西那么哪呀” zhème duō dōngxī nàme nǎ ya → *Мынча көп белекти кантип алып барам деп кейийт* – деп которгон [Малан гүлү, 2019: 24]. Бул сүйлөмдө 东西 dōngxī – *нерсе/белек* деп которулду.

**3.4. Кытай жомокторун кыргыз тилине которууда синтаксистик маселелер.** Кытай тилинде байламталуу жана байламтасыз тең байланыштагы жана багыныңкы байланыштагы татаал сүйлөмдүн системасы өнүккөн. Жөнөкөй сүйлөмдүн эң эле белгилүү, көп тараган «ээ - баяндооч -толуктооч» формасы – кытай сүйлөмүнүн башкы структуралык модели болуп саналат. Кытай тилинде сүйлөм конструкциясынын «ээ - баяндооч -толуктооч» структуралык модель-схемасы сүйлөмдүн бардык коммуникативдик типтерине, анын ичинен суроолуу сүйлөмгө да мүнөздүү. Кытай тилинде грамматикалык каражаттар болуп саналган «жөндөмө», «сан» жокко эсе.

**3.5. Кытай жомокторунун котормолоруна стилистикалык анализ.** Кытай авторлоруна таандык стилистика боюнча эмгектер көбүнчө кытай тилинин “比喻 bǐyù” аттуу көркөм каражатынан башталат. Ачык салыштыруу 比喻 деп аталат. Бул кытай тилиндеги эң ири колдонулган троп. Кыргыз тилинин стилистикасында *салыштыруу* менен дал келет. Мисалы:

**Таблица 3.3 – N+一样=N+сымал**

浅蓝色的花瓣里露出山宝石一样的花心 qiǎn lán sè de huābàn lǐ lùchū shān bǎoshí yīyàng de huāxīn.	Анын ачык көгүш желекчелеринин ортосунан <b>асыл таш сымал</b> өзөгү өнчү [Малан гүлү, 2019: 3].
N+一样	N+сымал

Кытай тилинде салыштыруу “样的” салыштырма байламталары менен берилсе, кыргыз тилинде N+сымал жандоочу менен которулду.

**Таблица 3.4 – 如ru+N=N+дай**

掌管华山的神仙是一位如花般美丽、如水般温柔的仙女 Zhǎngguǎn huàshān de shénxiān shì yī wèi rúhuā bān měilì, rúshuǐ bān wēnróu de xiānnǚ [中外民间故事精选, 2019:6].	Хуа тоосун башкарган пери гүлдөй сулуу, суудай назик пери – Саншэн эне (“Лотос чырагы” жомогу).
如 ru+N – салыштыруу	N+дай - салыштыруу

Кытай тилинде салыштыруу 如 ru салыштырма байламталары менен берилсе, кыргыз тилинде –дай морфемасы менен которулуп берилген.

Бул сүйлөмдөрдүн структурасына көңүл бурсак, мисалдардын баарында 如 ru 像 xiàng, 好像 hǎoxiàng....似的 shì de, 像 xiàng, 一样 yīyàng салыштырма байламталары бар экенин байкайбыз, ошондуктан, бул көркөм

салыштыруу *ачык салыштыруу* деп аталат. Кыргыз тилинде салыштыруу - *дай* морфемасынын жардамы менен жана “сыяктуу”, “окшош” салыштырма байламталары аркылуу берилет.

**3.6. Кытай жомокторунун кыргыз тилиндеги котормолоруна адабий анализ.** Изилдөө ишибиздин негизинде кытай элинин “Малан гүлү” жомогуна адабий талдоо жүргүзүлүп, жомоктун *идеясы* “эмгекчил” 勤劳 qínláo деп табылды. Бул сөз жомокто алты жолу кайталанган. Алар:

**Таблица 3.5 —“эмгекчил” 勤劳 qínláo**

这朵花给勤劳的人带来幸福 zhè duǒ huā gěi qínláo de rén dài lái xìngfú	Бул гүл эмгекчил элге бакыт алып келет [Малан гүлү, 2019: 3].
他是勤劳人的好朋友 tā shì qínláo rén de hǎo péngyǒu	Эмгекчил элдин ынак досу [Малан гүлү, 2019: 7].
小兰勤劳和善 xiǎo lán qínláo héshàn	Сиаолан абдан эмгекчил жана боорукер [Малан гүлү, 2019: 12].
我愿意跟勤劳善良的马朗在山上立新家 wǒ yuànyì gēn qínláo shànliáng de mǎ lǎng zài shānshàng lìxīn jiā	Мен эмгекчил жана боорукер Малаң менен тоонун үстүндө үй-бүлө кургум келет [Малан гүлү, 2019: 16].
王老妈嘱咐小兰出嫁以后要勤劳 wáng lǎo mā zhǔfù xiǎo lán chūjià yǐhòu yào qínláo	Ваң апа кызына: “Күйөөгө тийгенден кийин эмгекчил бол.” [Малан гүлү, 2019: 18].
在山上辛勤劳动 zài shānshàng xīnqín láodòng	Тоодо катуу эмгектене баштайт. [Малан гүлү, 2019: 22].

“Чынчылдык”, “чынчыл” сөздөрү жомокто бир нече жолу кайталанып берилет, О. С. Ахманованын изилдөөлөрүндө мындай кайталануу жомоктун идеясын көрсөтөт деп айтылган [Ахманова, 2004: 402].

**3.7. Кытай жомокторунун кыргыз тилиндеги котормолоруна семиотикалык анализ.** Байыркы кытайлардын түшүнүгүндө жолборс – бул уруунун уюткусу деп сыйынышкан, мунун далилин биз кытай тилиндеги жолборс сөзүнөн таба алабыз: «жолборс» деген сөз 老 лао жана 虎 ху деген эки иероглифтен түзүлүп, «сыйлуу, байыркы, улуу, түбөлүктүү» жана «жолборс» деп которулат. Экинчиден, «жолборс» морфемасы башка сөздөрдүн курамында көп кезигет, мисалы: 虎虎 «хуху» (жолборс-жолборс) – «эрктүү» деп которулат; 虎步 «ху-бу» (жолборстун кадамы) – «эрктүү, айбаттуу жүрүш, кадам», «коркунучтуу, күчтүү» дегенди түшүндүрөт; 虎劲 «хуцзин» (жолборстун көрүнүшү) – «духу күчтүү, кайраттуу, эркек мүнөз» деген түшүнүктү берет. Бул мисалдардан кытай элинин бул жырткычка болгон өзгөчө мамилесин көрүүгө болот.

**3.8. Кытай жомокторун кыргыз тилине которуунун ыкмалары.**

1. Транслитерация

**Таблица 3.6 – 牛郎 Niú láng – Ню Лан.**

牛郎 niú láng – Ню Лан	牛郎 niú láng – Уйчу	牛郎 niú láng – Малчы
----------------------	--------------------	---------------------

(Которгон Капаров Ж., Кендирбаева Д. [Малчы жана токуучунун сүйүүсү, 2021: 3].	(Которгон Мамбеталиева С.) [Уйчу менен тигүүчү, 2019: 100].	(Которгон Кендирбаева Д. [Малчы жана токуучунун сүйүүсү, 2021: 3].
--	---	--

а) 牛郎 niú láng = 牛 niú – уй, бука; 郎 láng – жаш жигит, эркек, мырза. Биринчи берген мисалда котормочу *транслитерация* ыкмасын колдонуп *Ню Лан* деп берген, экинчисинде *конкреттештирүү* ыкмасы менен *уйчу* деп, ал эми үчүнчүсүндө котормонун *жалпылаштыруу* ыкмасы колдонулуп *малчы* деп которулган.

### Таблица 3.7 – 西王母 Xīwángmǔ – Ханыша Эне

西王母 Xīwángmǔ – Сиванму [Чаң Энин айга көтөрүлүшү, 2019: 4] Которгон Темиркан к. А.	西王母 Xīwángmǔ – Ханыша Эне [Чабан менен тигүүчү, 2019: 100] Которгон Мамбеталиева С. Ч.
--	--

б) Биринчи мисалдагы *Сиванму* транслитерациянын жардамы менен которулган, шилтеме аркылуу түшүндүрмө берилген, экинчисинде: 西王母 Xīwángmǔ сөзүндөгү 王 wáng – хан, ханыша, 姆 mǔ – эне деп которулгандыктан, кыргыз тилине Ханыша Эне деп которсо болот.

### 2. Конкреттештирүү

### Таблица 3.8 – 神鸟 shén niǎo – куштун пири

西王母得知后羿的来意,立刻命神鸟。衔来一个葫芦交给后羿 Xīwángmǔ dé zhī hòu yì de láiyì, lìkè mìng shén niǎo. Xián lái yīgè húlu jiāo gěi Hòu Yì.	Хоу Инин келгенин уккан Сиванму зымырык кушка ашкабак кумараны алып келип Хоу Иге берүүнү буйрук кылат [Чаң Энин айга көтөрүлүшү, 2019: 10].
---	--

а) Бул сүйлөмдөгү 神鸟 shén niǎo – куштун пири болуп которулат. Котормочу конкреттештирүү ыкмасын колдонуп *зымырык куш* деп которгон. Айта кетчү нерсе, кыргыз маданиятында зымырык куш күчтүн, эрдүүлүктүн белгиси, ал эми кытай маданиятында 凤凰 fenghuang куштардын падышасы, пири болгону менен, аруулуктун, сулуулуктун символу, императрицанын белгиси катары да белгилүү.

### Таблица 3.9 – 神兽 shénshòu – ажыдаар

一只叫做开明兽的九头神兽为西王母守着大门 yī zhī jiàozuò kāimíng shòu de jiǔ tóu shénshòu wèi xīwángmǔ shǒuzhe dàmén.	Каймиң аттуу тогуз баштуу ажыдаар Сиванмунун эшигин кайтарып турган [Чаң Энин айга көтөрүлүшү, 2019: 9].
--	--

б) 神兽 shénshòu деп кытай жомокторундагы кездешкен төрт сыйкырдуу айбанатын айтышат, алар: ажыдаар, зымырык куш, цилин, таш бака. Кээде ак жолборс да булардын катарына кирип көрсөтүлөт. Котормочу бул жерде конкреттештирүү ыкмасын колдонуп которуп “*тогуз баштуу ажыдаар*” деп берген.

**Таблица 3.10 – идиома = жөнөкөй сүйлөм**

十分高兴,他又经过千辛万苦才回到家 shí fèn gāoxìng, tā yòu jīngguò qiān xīn wàn kǔ cái huí dàojiā.	Абдан кубанып, кайрадан кыйын жолду басып үйүнө кайтат [Чаң Энин айга көтөрүлүшү, 2019: 12].
---	--

в) Бул сүйлөмдө эки фразеологизм кездешет:

十分 shí fèn (он баллдын ону) – эң жогорку, эң сонун;

千辛万苦 qiān xīn wàn kǔ (миң машакат, он миң кыйынчылык) – түгөнбөгөн, саны жеткис кыйынчылыктар.

Котормочу жогорудагы фразеологизмдерди кыргыз окурманына түшүнүктүү болсун үчүн котормонун конкреттештирүү ыкмасын колдонуп жөнөкөй сөздөр менен которуп берген.

3. *Жалпылаштыруу*. 克服重重困难 kèfú zhóngzhóng kùnnán – бул кыйынчылыктардын баарын жеңди [Чаң Энин айга көтөрүлүшү, 2019: 8].

Бул сүйлөмдөгү 重重 zhóngzhóng АА формуласы менен берилип, сын атоочтун күчөтмө даражасын көрсөтөт: котормочу “*өтө оор кыйынчылыктарды*” дегендин ордуна “*кыйынчылыктардын баарын*” деп жалпылаштыруу ыкмасы менен которуп берген. Бул жерде айта кетчү дагы бир маселе бар. Байыркы кытай тилинде сын атоочтордун баары татаал сөздөр болгон, мына ушул себептен жомоктун текстинде жөнөкөй сөздү эки жолу кайталап берген деп түшүнсөк болот. Которууда күчөтмө даражаны колдонбой эле *оор кыйынчылыктарды* деп берсек да туура болот. Ал эми азыркы учурда биз үйрөнүп жаткан кытай тилинде жөнөкөй сөздөн турган сын атоочтор арбын кездешет.

4. *Антонимдик котормо*. 不准后裔和他的妻子嫦娥再回天庭 bù zhǔn hòu yì hé tā de qīzi cháng’è zài huí tiāntíng – “*Хоу Инин урпактарына жана аялы Чаң Энин асман сарайына киришине тыюу салат*” деген сүйлөмдөгү 不准 bù zhǔn – “уруксат берилбейт” дегенди билдирет, бул саамда антонимдик котормо ыкмасын колдонуп “*тыюу салат*” деп берилген [Чаң Энин айга көтөрүлүшү, 2019: 3].

5. *Кошумчалоо*. 后裔和他的妻子嫦娥 Hòu Yì hé tā de qīzi Cháng’è, түп нускада Хоу Ини жана Чаң Эни деп турат, бирок котормочу котормонун кошуу ыкмасын колдонуп, кыргыз окурманына тааныш “урпактарына” деген сөздү кошуп которгон [Чаң Энин Айга көтөрүлүшү, 2019: 3].

6. *Алмаштыруу*. “Чаң Энин айга көтөрүлүшү” жомогунда “憔悴下去 qiáocuì xiàqù – *алсыроо, азап тартуу, жүдөй түшүү*” дегенди билдирет, ал эми көркөм котормодо маанилик жактан өнүктүрүп, котормонун алмаштыруу ыкмасын колдонуп “*үзүлгөн гүлдөй соолуп*” деп берилген [Чаң Энин айга көтөрүлүшү, 2019: 4]. Мындай жол менен котормочу жомок окурманына эстетикалык ырахат тартуулоого умтулган деп түшүнөбүз.

7. *Калтырып кетүү.* Темиркан к. Алтынай которгон “Чаң Энин айга көтөрүлүшү” жомогунда кытай тилиндеги 俊帝大发雷霆 Jùn Dì dàfāléitíng – “Асман өкүмдары буркан-шаркан түшүп каарданып” деп которулуп берилген [Чаң Энин Айга көтөрүлүшү, 2019: 3]. Бул сүйлөмдөгү 俊帝 Jùn Dì – өкүмдардын ысымы, котормонун калтырып коюу ыкмасын колдонуп “өкүмдар” деп жалпылаштырып берилген. Мындай жагдайда энчилүү ат жалпы атка алмаштырылып которулуп калган.

**Котормонун экстралингвистикалык релеванттуулугу.** 1. *Маданий релеванттуулук.* Кытай улутуна таандык, кыргыз элинин маданиятына тааныш эмес үйлөнүү үлпөтүндөгү эшиктин эки жагына “бакыт” сөзүн чаптоо үрп-адатын карасак, мисал катары Темиркан к. А. которгон «Чычкандын кызын күйөөгө бериши» жомогунан үзүндү:

**Таблица 3.11 – 喜字 xǐzì – кубаныч белгилери (“си”)**

大红喜字墙上挂 dàhóng xǐzì qiáng shàng guà.	Дубалдарына кыпкызыл кагаздан оюлуп жасалган кубаныч белгилери (“си”) илинген [Чычкандын кызын күйөөгө бериши, 2019: 3].
--------------------------------------	--

大 dà – чоң, 红 hóng – кызыл, 大红 dàhóng – кыпкызыл.

Котормочу бул сүйлөмдөгү 喜字 xǐzì сөзүнүн кыргыз тилинде эквиваленти жок болгондуктан **сүрөттөө** менен которгон.

2. *Тарыхый релеванттуулук.* Адатта улуттун өзгөчөлүгүн көрсөткөн тарыхый сөздөр которулуп жаткан тилде эквиваленти жокко эсе болгон реалий сөздөр же лакуна болуп калуусу толук ыктымал. Мындай жагдайда котормонун транслитерация ыкмасын колдонуп, керектүү учурда түшүндүрмө комментарий менен берилет.

**Таблица 3.12 – 孟子 Mèngzǐ – Мэнцзы**

孟子是历史上著名的思想家 Mèngzǐ shì lìshǐ shàng zhù míng de sīxiǎngjiā.	Мэнцзы – согушкан падышалар мезгилиндеги улуу акылман [Үч жолу көчкөн Мэнцзынын энеси, 2021: 2] (которгон Д. Кендирбаева).
---	--

3. *Эстетикалык релеванттуулук.* Кытай жомокторунда экспрессивдүүлүктү жогорулатуучу каражат катары ассонанс, аллитерация арбын колдонулат. “Бүркүт пири менен жолборс пири” жомогунан үзүндү:

**Таблица 3.13 – Ассонанс = Жөнөкөй сүйлөм**

一无长物 yī wú cháng wù 一家三口给牧主放羊度日, 一无长物 Yījiā sānkǒu gěi mù zhǔ fàngyáng dù rì, <u>yī wú cháng wù</u>	ашыкча эч нерсе жок Үй-бүлө жайыт ээсинин койлорун кайтарып, күнүмдүк жашоого жетерлик керектүүлөрүнө гана ээ болуп жан багып келишкен.
Ассонанс	Жөнөкөй сүйлөм



Бул мисалда ассонанска мисал катары 无 wú (жок) жана 物 wù (нерсе, объект) морфемалары көрсөтүлгөн. Кыргыз тилине жөнөкөй сүйлөм болуп которулуп, котормонун адекваттуулугу сакталбай калган.

4. *Психологиялык релевантуулуктар.* “Алтын балта жана күмүш балта” аттуу кытай жомогунун идеясы “чынчылдык”, “чынчыл” болуп саналат. 诚实是做人的基本要求, 企图欺骗他人谋取私利, 是不会有好结果的 chéngshí shì zuòrén de jīběn yāoqiú, qìtú qīpiàn tārén móuqǔ sīlì, shì bù huì yǒu hǎo jiéguǒ de - Чынчылдык ар бир адамдын жашоодогу эң негизги талаптарынын бири. Бул жомок окурманга “Ак ниет, чынчыл болсоң, ишиң оңунан жүрүп, ийгилик сени коштойт” деген тарбиялык сезимди тартуулайт.

5. *Когнитивдик релеванттуулук.* “Күндү кубалаган Куа Фу” жомогунан кытай улутунун шабдалыга болгон мамилесин көрө алабыз:

**Таблица 3.14 – Кытай маданиятындагы шабдалы**

木杖落地的地方, 顿时生出大片郁郁葱葱的桃林。这片桃林终年茂盛, 为往来的过客遮荫, 结出的鲜桃, 为勤劳的人们解渴, 让人们能够消除疲劳 Mùzhàng luòdì dìdìfāng, dùnshíshēngchūdà piànyùyù cōng cōngde táolín. Zhèpiàn táolín zhōngnián màoshèng, wèi wǎng láide guòkè zhēyīn, jiéchūde xiāntáo, wèi qín láoderén menjiěkě, ràng rénmen néng gòu xiāo chúpíláo.	Ал колундагы таягын ыргытканда, барпайган шабдалы токою пайда болду. Жыл сайын токойдон өтүп бара жаткандарды күндөн калкалайт, жаңы бышкан шабдалы суусундарын кандырат, чарчагандарга күч берет.
--	--

6. *Прагматикалык релеванттуулук.* Кытай жомоктору аркылуу берилген улуттук маданиятында ак түс – траурдун символу болуп эсептелинет, кыргыз маданиятында траурдун түсү кара болуп саналат. “Жолборс кантип кызды ала качкан” жомогундагы траурду түшүндүргөн “ак” түстү кыргыз окурманы туура кабыл алуусу үчүн “кара” деп которулуп берилди. Себеби, кыргыз маданиятында ак түс – тазалыктын, аруулуктун, жакшылыктын символу.

7. *Семиотикалык релеванттуулук.* “Жолборс кызды кантип ала качкан” жомогунда адам жана жаныбар бири-бирине карама-каршылык көрсөтөт: уурдалып келген кыз жолборсту алдап, акыры жолборс жан берет, кызга анын сөөктөрү жана териси калат:

**Таблица 3.15 – Жолборс – тотем**

老虎噎死了, 女孩得到了他的皮和骨头 lǎohǔ yēsǐle, nǚháidédaole tāde píhé gǔtōu.	Жолборс муунуп ошол замат жан берет, кызга анын териси жана сөөктөрү калган экен.
--	---

Кытай маданиятында жолборс тотем катары кабыл алынат. Жомоктордо айтылуу ырымдар боюнча, сыйкырдуу буюмдардын эң байыркы формасы болгон жаныбардын бир бөлүгү же мүчөсү кимдин

колунда калса, ошол адам жолборстордун үстүнөн бийлей алган. Кыргыз маданиятында да жолборстун сөөгү, тырмагы, тиши көз тийгенден сактайт деп айтылат.

8. *Социалдык релеванттуулук.* “Яо Шунга өз тагын бошотуп бергендиги жөнүндө жомогун” которууда, Кытайдын узак мөөнөттүү феодалдык тарыхында дайыма император такты өз баласына өткөрүп берери аныкталды. Бирок император Яо такты өзүнүн баласына эмес, жөндөмдүү жана жакшы көрсөткүчтөргө ээ болгон башка адамды такка алып келүүнү туура көргөн. Мындан кытай маданиятындагы илгертеден калыптанган “мекенди сүйүү”, “улутту сактоо” маселесин көрүүгө болот.

## КОРУТУНДУ

Диссертациялык иште кытай жомокторунан 230 мисал келтирилди, анын ичинен “Малан гүлү” жомогунан 36 мисал, “Ма Лиандын сыйкырдуу кыл калеми” жомогунан 22 мисал, “Чаң Энин айга көтөрүлүшү” жомогунан 28 мисал, “Хоу Инин күндү атышы” жомогунан 21 мисал, “Чычкандын кызын күйөөгө бериши” 11, “Хуа Мулан” жомогунан 6 мисал, “Малчынын жана токуучунун сүйүүсү” жомогунан 6 мисал, “Сыма Гуан жана казан” жомогунан 4 мисал алынды.

Изилдөөнүн негизги мазмуну диссертациялык изилдөөнүн алдына коюлган милдеттердин аткарылыш ырааттуулугуна ылайык берилди. Илимий иштеги коргоого коюлуучу негизги жоболордун негизинде төмөнкү жыйынтыктар чыгарылды:

1. Кытай жомокторун кыргыз тилине которууда адекваттуулукту сактоо үчүн тектеш эмес тилдердеги каражаттардын формалдык, семантикалык, семиотикалык жана прагматикалык структуралары түрдүү мүнөзгө ээ.

Кытай жомокторунун котормолоруна лингвистикалык, стилистикалык, адабий каражаттарды салыштырып изилдеп, алардын моделдерин таап, талдоо жүргүзүп, кыргыз жана кытай эл жомокторундагы салттуу образдары лингвопоэтикалык деңгээлде карап, алар котормодогу мисалдар менен тастыкталып, жыйынтыктар чыгарылды.

2. Кытай жомокторундагы лингвистикалык каражаттарды кыргыз тилине которууда фонетика-фонологиялык, морфологиялык, лексикалык, синтаксистик жана тексттик деңгээлдеги түрдүү трансформациялар колдонулат.

Кытай жомокторун которууда транслитерация, жалпылаштыруу, конкреттештирүү, кошумчалоо, алмаштыруу, калтырып кетүү, модуляция ж.б. котормонун ыкмалары кеңири колдонулары аныкталды.

Котормочунун негизги милдети которуу принциптерин жана автордун стилин сактоо, чыгарманын маанилик, стилистикалык жана прагматикалык аспектилерине көңүл буруу экени мисалдар менен тастыкталды.

Котормо процессиндеги эки тилдин синтаксистик системалары бири экинчисинен кескин айырмаланат жана которууда тупнуска тилдин сүйлөмдөрүн сактап которуу эки тилдин нормасынын, стилдик бөтөнчөлүгүнүн бузулушуна, оригиналдын коммуникативдик сапатынын төмөндөшү сыяктуу тескери натыйжаларга алып келген учурда, түп нускадагы татаал сүйлөмдөр ажыратылат же тескерисинче бир нече жөнөкөй сүйлөмдөр бир татаал сүйлөмгө бириктирилет.

Лингвистикалык талдоонун натыйжасында кытай тилиндеги жомокторду кыргыз тилине которуудагы изоморфтук, алломорфтук, универсалдык кубулуштар аныкталды.

Кытай жомокторунун кыргыз тилине котормосуна адабий анализ жүргүзүү менен алардын негизги идеясындагы, дидактикалык маанисиндеги жалпылыктар менен айырмачылыктар аныкталды.

Кытай жомокторунун негизги идеясын берүүдө тилдин стилдик өзгөчөлүктөрү катары формалдык жана карапайым лексика, диалектизм, архаизм, диний лексика жана фразеологизмдердин колдонулушу, аткарган кызматы жана кыргыз тилине которулуш жолдору аныкталды.

3. Тектеш эмес тилдик каражаттарды которууда лингвистикалык релеванттуулуктан сырткары экстралингвистикалык релеванттуулуктарынын, б.а., маданий, психологиялык, топологиялык, тарыхый, эстетикалык, прагматикалык, социалдык, семиотикалык, когнитивдик релеванттуулуктун ролдору, өзгөчөлүктөрү тилдик каражаттардын жардамы аркылуу котормодо пайдаланылат, т.а., бөтөнчөлүктөр котормо аркылуу ачылып аныкталат.

Котормонун экстралингвистикалык аспектиси – улуттук маданияттын өзгөчөлүгү, алардын релеванттуулуктары тилдик каражаттардын жардамы менен кандайча котормодо пайдаланары изилденди.

4. Кытай тилиндеги жомокторду кыргыз тилине которууда улуттук жана маданий өзгөчөлүктөргө байланышкан котормонун прагматикалык өзгөчөлүктөрү аныкталды.

5. Жомокторду которуу көркөм котормодо өзгөчө орунду ээлейт, мындай тексттерди которуу, үйрөнүү, изилдөө улуттун географиялык чөйрөсүн, жашоо образын, руханий байлыгын, аң-сезимин, дүйнө тутумун, бири-бири менен болгон мамилесин толук изилдөөгө шарт түзүлдү.

Кытай жомокторун кыргыз тилине которууда котормо ыкмаларын гана колдоно билбестен, кытай элинин түпкү маалыматтарын да, маданий баалуулуктарын да жакшы билүү зарыл.

Жомокторду которууда жана аларды маданий жактан котормо тилине адаптациялоодо (ыңгайлаштырууда) да ар кандай улуттук-маданий каада-салттарды, башка дүйнө таанымдын өзгөчөлүктөрүн жана ар түрдүү тил маданиятынын өкүлдөрүнүн жомоктордо кеңири чагылдырылган менталитетин эске алуу чоң мааниге ээ.

Сапаттуу котормодо түп нуска тексттин маанисин котормо тилдин бардык нормаларына адекваттуу которулат жана ошентип жаш окурманга чет элдик маданиятка мүнөздүү реалийлерди жакшыраак түшүнүүгө жардам берет.

Жыйынтыктап айтканда, элдик жомоктордун тили — бул улуу тил, ал жөнөкөй жана бай, ар бир элдин руханий дүйнөсүнө кирүүгө жардам берет.

Жомок текстин которууда эквиваленттүүлүккө жетүү үчүн жомоктун бардык элементтерин сактоо, котормо текстке таандык болгон тил маданиятынын өкүлдөрүнүн менталдык өзгөчөлүктөрүн эске алып, түп нуска тексттеги ар кандай реалийлерди жана лингвомаданий компоненттерди аныктап алуу зарыл.

Келечекте кытай – кыргыз котормо иши боюнча лингвистикалык, лингвомаданият таануу, когнитивдик жана салыштырма аспектисинде изилдөөлөрдү жүргүзүү зарылдыгы турат.

Изилдөөнүн натыйжалары кытай – кыргыз котормо ишиндеги негизги ыкмаларды аныктоого, кытай жана кыргыз маданиятынын жалпылыктары менен айырмачылыктарын, дүйнө сүрөтүн белгилөөгө өбөлгө түздү. Ошону менен бирге тил үйрөнүүчүлөргө баалуу жана таяныч материал боло алат.

#### **Диссертациянын темасына тиешелүү жарык көргөн эмгектердин тизмеси:**

1. **Мамбеталиева, С. Ч.** Фольклордук чыгармалардагы стилдик каражаттарынын которуу жолдору [Текст] / С. Ч. Мамбеталиева // Кырг. Эл аралык ун-т. жарчысы. – 2016. – № 2(30). – 21-24-б. – То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=27593930>.

2. **Мамбеталиева, С. Ч.** Кытай жомокторундагы семиотикалык көрүнүштөр жана алардын котормолору [Текст] / С. Ч. Мамбеталиева // Кырг. Эл аралык ун-т. жарчысы. – 2017. – № 1 (31). – 2017. – 38-41-б. – То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=29273989>.

3. **Мамбеталиева, С. Ч.** Кытай жомокторундагы оң жана терс образдардын лингвистикалык талдоосу [Текст] / С. Ч. Мамбеталиева // Кырг. Эл аралык ун-т. жарчысы. – 2018. – № 4 (37). – 2018. – 370-373-б. – То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=42443542>.

4. **Мамбеталиева, С. Ч.** Сырттан кирген нумеративдик сөздөр

[Текст] / С. Ч. Мамбеталиева, А. А. Акыйкатова // Кырг. Респ. УИАнын жарчысы. – 2020. – № 3. – 163-168-б. – То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=44255775>.

5. **Мамбеталиева, С. Ч.** Кытай жомокторун кытай тилинен кыргыз тилине которуудагы транслитерациянын колдонулушу [Текст] / С. Ч. Мамбеталиева, А. А. Акыйкатова // Кырг. Респ. УИАнын жарчысы. – 2020. – № 3. – 169-174-б. – То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=44255776>.

6. **Мамбеталиева, С. Ч.** Кытай мифологиясындагы метафораларды таанып билүү [Текст] / С. Ч. Мамбеталиева // Кырг.-Рос. Славян. ун-нин жарчысы. – 2020. – Т. 20, № 10. – 100-104-б. – То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=44348123>.

7. **Мамбеталиева, С. Ч.** Батыш илимпозунун көз карашындагы кытай мифологиясы. Эдвард Вернер жана анын “Кытай мифтери жана уламыштары” китеби [Текст] / С. Ч. Мамбеталиева, А. В. Волкотрубова // Кыргыз Респ. Жогорку аттестациялык комиссиясынын «Кыргыз Респуб. илимий изилдөөлөр» электрондук журн. – 2021. – 2 бөлүм, № 1. – 2021. – 69-79-б. – То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://journal.vak.kg/themencode-pdf-viewer-sc/?tnc\\_pvfw=ZmlsZT1odHRwOi8vam91cm5hbC52YWsu2c2cvd3AtY29udGVudC91cGxvYWRzLzIwMjE1MDUvU29kZXJ6aGFuaWUtemh1cm5hbGEtTjEtMi1jaC4tMjAyMS1rb252ZXJ0aXJvdmFuLnBkZiZzZXR0aW5ncz0wMDAxMDAwMDAxMDAwMDAxMDAwMDAxMDAwJmxhbmc9cnU=#page=&zoom=&pagemode=](http://journal.vak.kg/themencode-pdf-viewer-sc/?tnc_pvfw=ZmlsZT1odHRwOi8vam91cm5hbC52YWsu2c2cvd3AtY29udGVudC91cGxvYWRzLzIwMjE1MDUvU29kZXJ6aGFuaWUtemh1cm5hbGEtTjEtMi1jaC4tMjAyMS1rb252ZXJ0aXJvdmFuLnBkZiZzZXR0aW5ncz0wMDAxMDAwMDAxMDAwMDAxMDAwMDAxMDAwJmxhbmc9cnU=#page=&zoom=&pagemode=).

8. **Мамбеталиева, С. Ч.** Кытай мифологиясындагы Пангунун семантикалык өзгөчөлүктөрү [Текст] / С. Ч. Мамбеталиева // Кырг. Эл аралык ун-нин жарчысы. – 2021. – № 2(43). – 247-251-б. – То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=45768100>.

9. **Мамбеталиева, С. Ч.** Ричард III трагедиясына жана кытай жомогу Чан Э жана Хоу Иге адабий талдоо жана алардын котормосу [Текст] / С. Ч. Мамбеталиева, Н. А. Шабданалиев // «Ала-Тоо» эл аралык ун-нин бас. – 2021. – № 3. – 230-239-б. – То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=46655909>.

10. **Мамбеталиева, С. Ч.** Кыргыз жана кытай тилдериндеги сырдык сөздөрдүн салыштырма мүнөздөмөсү [Текст] / С. Ч. Мамбеталиева, А. Кеңеш к. // Кырг. Эл аралык ун-нин жарчысы. – 2021. – № 3(44). – 78-82-б. – То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=47195325>.

11. **Мамбеталиева, С. Ч.** Фольклор текстерин которуудагы лингвистикалык эквиваленттүүлүктүн ыкмалары [Текст] /

С. Ч. Мамбеталиева, Н. А. Шабданалиев // Кырг. Эл аралык ун-нин жарчысы. – 2021. – № 3(44). – 98-102-б. – То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=47195328>.

12. **Мамбеталиева, С. Ч.** Кытай жомокторун кыргыз тилине которуудагы морфологиялык каражаттардын колдонушунун өзгөчөлүктөрү [Текст] / С. Ч. Мамбеталиева, Н. А. Шабданалиев // Н. Исанов атын. Кырг. мамл. курулуш техн. архитектура ун-нин жарчысы. – 2021. – № 2 (72). – 217-222-б. – То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=46696911>.

13. **Мамбеталиева, С. Ч.** Кытай жомокторундагы сырдык сөздөрдүн колдонулушу жана которулушу [Текст] / С. Ч. Мамбеталиева, З. К. Караева // Н. Исанов атын. Кырг. мамл. курулуш техн. архитектура ун-нин жарчысы. – 2021. – № 2 (72). – 2021. – 199-204-б. – То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=46696908>.

14. **Мамбеталиева, С. Ч.** Кытай жомокторун кыргыз тилине которуудагы лексикалык каражаттардын которулушунун өзгөчөлүктөрү [Текст] / С. Ч. Мамбеталиева, А. Кенеш к. // Н. Исанов атын. Кырг. мамл. курулуш техн. архитектура ун-нин жарчысы. – 2021. – № 4 (74). – 2021. – 619-624-б. – То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=48073216>.

**Мамбеталиева Саткын Чолпонкуловнанын “Кытай жомокторун кыргыз тилине которуудагы өзгөчөлүктөрү” аттуу 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын**

### **РЕЗЮМЕСИ**

**Түйүндүү сөздөр:** *котормо, котормонун түрлөрү, котормонун ыкмалары, эквиваленттүүлүк маселелер, алломорфтук жана изоморфтук кубулуштар, жомоктордун өзгөчөлүгү, экстралингвистикалык релеванттуулук, дүйнө таануу.*

**Илимий иштин объектиси** – кытай жомокторунун кыргыз тилиндеги котормосу болуп саналат.

**Изилдөөнүн предметин** кытай жомокторун кыргыз тилине которуудагы тилдик өзгөчөлүктөр, эквиваленттүүлүк, адекваттуулук маселелер түзөт.

**Изилдөөнүн максаты** – кытай жомокторунун кыргыз тилине которууда тил каражаттарынын өзгөчөлүктөрүн аныктоо, лингвистикалык жана экстралингвистикалык релеванттуулуктарын белгилөө.

**Изилдөөнүн методдору.** Иште коюлган максатты ишке ашырууда изилдөөнүн байкоо, контекстуалдык, компоненттик, контрастивдик, дескриптивдик, концептуалдык анализдөө, салыштырма-тарыхый, типологиялык жана тектештирме, лингвомаданий, стилистикалык, прагматикалык интерпретациялоо **методдору** колдонулду. Кытай жомокторун кыргыз тилине которуудагы өзгөчөлүктөрүн аныктоодо адекваттуулукту сактоо үчүн котормодогу **лингвистикалык жана экстралингвистикалык релеванттуулуктар** эске алынды.

**Изилдөөдөн алынган натыйжалар жана анын жаңылыгы.**

1. Кытай жомокторун кыргыз тилине которуунун адекваттуулугуна жетишүү үчүн лингвистикалык жана экстралингвистикалык релеванттуулукту белгилениши;

2. Кытай жомокторундагы сөздөрдүн семантикалык структураларын иликтөөсү жана моделдештирүүсү;

3. Изилдөөдө кытай жомокторунун жана анын котормолорунун лингвистикалык, семантикалык, семиотикалык өзгөчөлүктөрү менен бирге тилдердеги айырмачылыктары жана окшоштуктары, аларды которуудагы кыйынчылыктары көрсөтүлүп, айрым бир тилдик универсалийлердин аныкталышы;

4. Кытай жомокторун кыргыз тилине которууда эки маданиятка тиешелүү болгон дүйнө сүрөтүнүн тилдик каражаттары түрдүү деңгээлде салыштырып талданылышы.

**Ишти колдонуу чөйрөсү.** Диссертациянын материалдарын жогорку окуу жайларында “Кыргыз жана кытай тилиндеринин котормо таануу маселелери”, “Кытай тили”, “Фонетика”, “Стилистика”, «Кыргыз жана кытай тилиндеринин салыштырма стилистикасы, салыштырма лексикологиясы», деген сыяктуу сабактарды окутууда, ошондой эле кыргыз жана кытай сөздүктөрүн түзүүдө илимий булак катары колдонууга болот.

## РЕЗЮМЕ

диссертационного исследования на соискание учёной степени кандидата филологических наук 10.02.20 – сопоставительно-историческое, типологическое и сравнительное языкознание по теме «Особенности перевода китайских сказок на кыргызский язык» Мамбеталиевой Саткын Чолпонкуловны.

**Ключевые слова:** *перевод, виды перевода, методы перевода, задачи эквивалентности, алломорфные и изоморфные явления, особенности сказок, экстралингвистическая релевантность, мировоззрение.*

**Объектом** исследования является перевод китайских сказок на кыргызский язык.

**Предметом** исследования являются языковые особенности, вопросы эквивалентности, адекватности при переводе китайских сказок на кыргызский язык.

**Цель и задачи исследования.** Определение особенностей языковых средств при переводе китайских сказок на кыргызский язык, установление их лингвистической и экстралингвистической релевантности.

**Методы исследования.** Для достижения поставленной цели в работе были использованы следующие методы исследования: наблюдение; контекстуальный, компонентный, контрастный, описательный, концептуальный анализы; сравнительно-исторический, типологический анализ; прагматическая интерпретация, лингвокультурологические, стилистические методы исследования. Для определения специфики перевода китайских сказок на кыргызский язык была учтена лингвистическая и экстралингвистическая релевантность.

### **Результаты исследования и его новизна:**

1. Определение лингвистической и экстралингвистической релевантности для достижения адекватного перевода китайских сказок на кыргызский язык;

2. Исследование и моделирование семантической структуры слов в китайских сказках;

3. Изучение лингвистических, семантических и семиотических особенностей китайских сказок и их перевод, а также различий и сходств разнотипных языков, трудностей их перевода и выявления некоторых языковых универсалий;

4. Сопоставительный анализ разнотипных языковых средств, отображающих картину мира двух культур, при переводе китайских сказок на кыргызский язык. **Область применения.** Материалы диссертации могут использоваться в преподавании в высших учебных заведениях по таким дисциплинам, как «Проблемы переводоведения кыргызского и китайского языков», «Китайский язык», «Фонетика», «Стилистика», «Сравнительная стилистика кыргызского и китайского языков, сравнительная лексикология», а также может быть использован в качестве научного источника при создании кыргызского и китайского словарей.



## RESUME

to the dissertation thesis by Mambetalieva Satkyn Cholponkulovna for obtaining the academic degree of Cand. Sc. (Philology) 10.02.20 – comparative-historical, typological and comparative linguistics titled «Peculiarities of translating Chinese fairy tales into the Kyrgyz language»

**Keywords:** *translation, types of translation, methods of translation, equivalence problems, allomorphic and isomorphic phenomena, features of fairy tales, extralinguistic relevance, worldview.*

**The object** of research is the translation of Chinese fairy tales into the Kyrgyz language.

**The subject** of research are linguistic features, issues of equivalence, adequacy in the translation of Chinese fairy tales into the Kyrgyz language.

**The purpose of the research** paper is to find allomorphic and isomorphic phenomena in the translation of fairy tales into Kyrgyz, to find idea of determine the meaning of the dialect of fairy tales through the characters in fairy tales during the study of the peculiarities of Chinese and Kyrgyz fairy tales.

**The methods of the research.** To achieve the goal of the research paper the following methods were successfully used: Observation, contextual, component, contrast, descriptive, conceptual analysis, comparative-historical, typological and relative, lingua cultural, stylistic and pragmatic interpretation.

In this translation, the linguistic and extra linguistic relevance were taken into account in determining the specifics of the translation of Chinese fairy tales into the Kyrgyz language.

**The results of the study and its novelty.**

1. Determine the linguistic and extra-linguistic relevance to achieve the adequacy of the translation of Chinese fairy tales into the Kyrgyz language;
2. Research and modeling of semantic structures of words in Chinese fairy tales;
3. Study of linguistic, semantic and semiotic features of Chinese fairy tales and their translations as well as differences and similarities between languages, difficulties in their translation and identification of some linguistic universals;
4. When translating Chinese fairy tales into the Kyrgyz language, the linguistic means of world image belonging to the two cultures are compared and analyzed at different levels.

**Area of application.** The materials of the dissertation are can be taught at Universities in such disciplines as “The problems of translation studies of Kyrgyz and Chinese languages”, “Chinese language”, “Phonetics”, “Stylistics”, “Comparative stylistics of Kyrgyz and Chinese languages, comparative lexicology”, as well as can be used as a scientific resource in composing the Kyrgyz and Chinese dictionaries.

Ченеми 60x84 1/16.  
Көлөмү 1,5 п.л. Кагаз офсет.  
Офсеттик басуу. Нускасы 100.

ЖИ «Сарыбаев Т.Т.»  
Бишкек ш., ул.Манас к., 101  
т. 0 708 058 368